

Thököly Imre, a „kuruc király” – I. rész Vészes idők jártak a 17. század utolsó negyedében Magyarországon. Az 1663-1664. évi Habsburg-török háborúban hiába mért megsemmisítő vereséget Montecuccoli császári főparancsnok a hanyatló hatalmú török félhold hadaira Szentgotthárd mellett (ekkor diadalt a fényességes padisah seregei felett utoljára Hunyadi János aratott 1456-ban Nándorfehérvárnál), az ütközetet követően I. Lipót (1657-1705) császár és magyar király 1664. augusztus 10-én sietve megkötötte a szultánnal a gyászos emlékű vasvári békét.

A szerződés elismerte a korábbi évek török hódításait, így a szultán kezében hagyta az 1660-ban elfoglalt Váradot, illetve az 1663-ban elesett Érsekújvárt is, ezzel a török hódoltsági terület elérte legnagyobb magyarországi kiterjedését. A békeegyezménybe azt is belefoglalták, hogy Bécs és Isztambul kölcsönösen tájékoztatják egymást a magyarok ellenséges lépéseiről. A vasvári béke olyan mértékű általános elkeseredést váltott ki a királyi Magyarország nemesi elitjének köreiből, hogy az végül is a Wesselényi-féle összeesküvéshez (1666-1671) vezetett, amelynek célja a Habsburg-uralom megdöntése volt. Jellemző, hogy a legfőbb közjogi méltóságok voltak az „állam rendjének erőszakos felforgatására” irányuló szervezkedés irányítói: a mozgalomnak nevet adó nádor, aki a király helyettese volt, az esztergomi érsek Lippay György, az országbíró Nádasdy Ferenc, a horvát bán Zrínyi Péter és az ország leggazdagabb földbirtokosa, a választott erdélyi fejedelem, I. Rákóczi Ferenc. Az összeesküvést a bécsi udvar kíméletlenül megtorolta, Zrínyi Pétert és sógorát, Frangepán Ferencet 1671 áprilisában lefejezték (Wesselényi és Lippay már a mozgalom kezdetekor meghaltak), I. Rákóczi Ferenc pedig annak köszönhette életét, hogy anyja – a bigott katolikus Báthory Zsófia kiváló udvari és jezsuita kapcsolatokkal rendelkezve – 400 ezer forint váltságdíj ellenében kieszközölte a kegyelmet fia számára az uralkodótól. I. Lipót drasztikus kormányzati intézkedéseket vezetett be: az országgyűlés és a rendi kormányservek működését felfüggesztették, az ország élére Bécsben kinevezett kormányzót, gubernátort állítottak (a közkeletű tévhittel szemben hazánkban nem csak Hunyadi, Kossuth és Horthy voltak a kormányzói) Johann Caspar Ampringen személyében, hűszoros adóemelési irányoztak, elő és a magyarországi végvári katonák 2/3 részét elbocsátották. E bujdosó szegénylegények a Porta és Apafi Mihály (1661-1690) erdélyi fejedelem oltalma alá menekülve folytatták a fegyveres harcot Bécs ellen. Belőlük jött létre a kurucság, amely 1671 és 1711 között a magyarországi rendi-függetlenségi törekvések fő katonai bázisát, fegyveres erejét jelentette. A kuruc mozgalom megszerveződésének szempontjából kiemelkedő fontosságú volt az 1677. esztendő. Ez év májusában Varsóban az erdélyi fejedelem követe, Absolon Dániel és Béthune márki, XIV. Lajos (1661-1715) király lengyelországi megbízottja aláírták az erdélyi-francia szövetséget. A szerződés értelmében XIV. Lajos 100 ezer tallért küld a kurucoknak. Erdély segíti a támadást, de Apafi maga harcba nem bocsátkozik, a francia király egyúttal semlegesíti a szultánt (emlékezzünk: a vasvári béke értelmében a török és Habsburg uralkodók kölcsönösen tájékoztatják egymást a másik fél ellen irányuló magyar katonai és politikai akciókról), s ha Béccsel békekötésre kerül sor, Erdély és a kurucok ügyét belefoglaltatja a nemzetközi megállapodásba. Ugyancsak 1677-ben került a kuruc had élére a 20 esztendő főúr, gróf Thököly Imre, aki mostohafia 1703-ban indított szabadságharcának kezdetéig oly sok magyar számára volt – Ady szavaival élve – „egy ágba szabadulás s béklyó, protestáló hit és küldetéses vétó”.

Apai ágon a család előkelősége még száz esztendőre sem vezethető ekkoriban vissza. A

dédapa, Thököly Sebestyén gazdag nagyszombati tőzsér, vagyis ló- és marhakereskedő volt, aki gyakran nyújtott hitelt a bécsi udvarnak is. (Témánk szempontjából nem lényeges, gazdaság- és társadalomtörténeti szempontból azonban korántsem mellékes körülmény, hogy a 16-17. században még létezett egy erős mezővárosi magyar etnikumú tőzsér-vállalkozói réteg, amely görög és örmény társaival bonyolította le a nyugati, illetve a keleti irányú külkereskedelmet. E kereskedőket szorítja ki aztán a piacról a 18. század végétől a Galíciából mind nagyobb számban beözönlő, kíméletlen és tisztességtelen gazdasági-piaci módszereket alkalmazó konkurencia, a zsidóság). 1572-ben nemesi címet, majd 1598-ban bárói rangot adományozott az uralkodó Thököly Sebestyén számára. A nemesi címmel együtt jelentős birtokokra tett szert, több alkalommal és ügyesen házasodott, egy zálogügylet révén a késmárki várat és uradalmat is sikerült megszereznie, amelyről a család nemesi előnevét kapta. A későbbi „kuruc király” atyja, Thököly István rátóti Gyulaffy Máriát, Bethlen Gábor unokahúgát vette feleségül, és 1654-ben grófi rangra emelte III. Ferdinánd (1637-1657) király. Ennek ellenére ő is részt vett a Wesselényi-összeesküvésben, anyagilag is támogatta azt, illetve közvetítő szerepet játszott a királyi magyarországi főurak és az erdélyi fejedelem között. 1657-ben született fiát, Imrét 11 éves korában az eperjesi evangélikus líceumba íratta be. 1670 novemberében azonban I. Lipót Thököly István ellen is elfogatóparancsot adott ki, aki nem számított a veszélyre: épp ekkoriban tartotta legidősebb leánya, Katalin lakodalmát Esterházy Ferencsel. November végére a császári sereg körülfárta a vadregényes, megközelíthetetlen – máig eredeti szépségében fennmaradt – Árva várát, azonban az ostromgyűrűbe vont Thököly István 1670. december 4-én természetes halállal elhunyt, emberei pedig feladták Árvát. Lipót gyűlölete a halotton állt bosszút: a katolikus keresztény király háromnegyed évig nem hagyta eltemettetni, s akkor sem engedte, hogy Késmárkra, a családi sírboltba helyezték, hanem Árvában, a Thurzó-család kriptájában jelölték ki számára egy félreeső helyet. (Bő száz évvel korábban az egyik Habsburg-előd, I. Ferdinánd tudtával és beleegyezésével 1551 decemberében meggyilkolt Martinuzzi Fráter György bíboros holtteste is fél évig feküdt temetetlenül az alvinci várkastély udvarán.)

Thököly Imre azonban apja halálakor már nem volt a várban: a haldokló István gróf – miként azt Székely Bertalan rajzán is láthatjuk – a fiúnak a kardját átnyújtva, kiszöktette őt Árvából, még az ostromgyűrű bezáródása előtt Likava várába, ahonnan bizalmasai Erdélybe menekítették. Felnővén, Thököly Imre 1677-ben a kuruc mozgalom élére állt, s 1678-ban az erdélyi Teleki Mihállyal, Apafi fejedelem hadainak fővezérével együttműködve, hadjáratot vezetett Felső-Magyarország elfoglalására. Thököly csapatai villámgyorsan nyomultak előre, megszerezték Abaúj, Sáros, Szepes, Gömör és Liptó vármegyéket, a Vág völgyét, végül a stratégiai fontosságú bányavárosokat (Selmec-, Beszterce- és Körmöcbánya) a pénzverdéikkel, így lényegében – Pozsony és Munkács közvetlen környékének kivételével – csaknem az egész Felvidék Thököly kurucainak ellenőrzése alá került. Ebben az évben hónapokon át mindenki a „késmárki sólyom”-ról beszélt Magyarországon, őt dicsérték Európa uralkodói udvaraiban, s az ő nevét harsogták a városok piacterein – az akkori közéleti nyilvánosság legfontosabb fórumain – a képűségárusok. 1678-ban Thököly a szolgálatába állott igen tehetséges és több nyelven folyékonyan beszélő diplomatát, Absolon Dánielt a Napkirály udvarába, Versailles-ba küldte, hogy a varsói szövetség alapján erősítse a francia-magyar együttműködést. Igaz, 1678 novemberében a császári-királyi seregek visszafoglalták a bányavárosokat, mégis nagy jelentősége volt az ez évi felvidéki kuruc hadjáratnak: Thököly önálló politikai és katonai tényezőként függetlenítette magát Apafi Mihály erdélyi fejedelemtől, sőt, hadi népe téli

szállásterületét a királyi Magyarországra helyezte át, Ung és Bereg vármegyei központokkal. Eközben diplomáciai tárgyalásokat folytatott – a francia mellett – a lengyel és a török kormányzattal is.

Azzal, hogy jelentős felvidéki területek kerültek 1678-ban a „készmárki sólyom” hadainak kezére, az itteni két legnagyobb birtokos nemesi família, a Thököly- és Rákóczi-család ügyei alaposan összebonyolódtak. A felkelők nem lehettek meg Felső-Magyarország birtoklása nélkül. I. Rákóczi Ferenc viszont 1676 júliusában meghalt, maga után hagyva özvegyként a 33 esztendőes Zrínyi Ilonát – a mártír Zrínyi Péter leányát, illetve a költő, hadvezér, politikus, 1664-ben meglehetősen különös „vadászbaleset” áldozatául esett Zrínyi Miklós unokahúgát –, és kiskorú árvakként a 8 éves Juliannát, valamint a 6. életévét nem sokkal korábban betöltött II. Rákóczi Ferencet. Önkéntelenül adódott tehát a megoldás: Thököly Imre és Zrínyi Ilona házasságával minden elrendeződhet. A két család közötti tárgyalások már 1679-ben megkezdődtek, s 1680. február 19-én – jó egy hónappal az után, hogy a kurucok január 8-ai szoboszlói gyűlésükön teljhatalmú vezérüknek kiáltották ki Thökölyt – Zrínyi Ilona a lengyel határhoz közel fekvő, Sáros megyei Makovica várában ebédet adott leendő hites urának. A látogatás rövid volt. Zrínyi Ilonát komoly kétségek gyötörték. Akkoriban ugyanis egy főúri menyegző korántsem érzelmi, a szívre tartozó kérdés volt csupán. Azon túl, hogy a potenciális vőlegény 14 évvel fiatalabb volt majdani asszonyánál, politikai és vallási megfontolások is a házasság ellen szóltak. Zrínyi Ilona a király hűségén állott, váraiban Habsburg-helyőrség állomásozott. Thökölyt a bécsi udvar közönséges rebellisnek, lázadónak tekintette. Ráadásul Rákóczi özvegye hithű katolikus, a „készmárki sólyom” pedig evangélikus, azaz a lutheri egyház követője. Anyósa, a bigott katolikus és a jezsuiták szellemi-lelki befolyása alatt álló Báthory Zsófia a leghatározottabban ellenezte a tervezett házasságot. Ugyanakkor viszont a francia király régen szorgalmazta azt, és nem láttak jobb megoldást a lengyel udvar franciabarát hívei sem. Mindazonáltal a rendelkezésünkre álló források alapján úgy tűnik, hogy végül Thököly és Zrínyi Ilona között érzelmi kapcsolat is szövődött, amelyet az évek csak egyre elmélyítettek. II. Rákóczi Ferenc franciaországi száműzetésében, bujdosó fejedelemként így ír gyermekkorának legnagyobb eseményéről, anyjának Thökölyhez fűződő viszonyáról: „nagy lelkeken is erőt vesz a szerelem hatalma”. Tehát 1681-1682 fordulóján a szentmiklósi kastélyban már a házasságkötéssel kapcsolatos közvetlen előkészületek folytak. A fényes főúri menyegzőt pazar külsőségek közepette 1682. június 15-én tartották a fáklyák lángtengerében úszó munkácsi várban. Szólt a muzsika, zengett az ének, kavargott a tánc. S ez alatt mind a hazai, mind a világpolitikában sorsdöntő változások készültek és zajlottak, amelyek előbb diadalra vitték, majd hamarosan elbuktatták a „kuruc király” heroikus küzdelmének ügyét. **Lipusz Zsolt**